

Збірник тез

**V Міжнародної наукової конференції
«ВОЄННІ КОНФЛІКТИ ТА ТЕХНОГЕННІ КАТАСТРОФИ:
історичні та психологічні наслідки»**

15 – 16 квітня 2025

ТЕРНОПІЛЬ, УКРАЇНА

Воєнні конфлікти та техногенні катастрофи: історичні та психологічні наслідки: Збірник тез V Міжнародної наукової конференції, 15-16 квітня 2025 р. / упоряд. А.А. Криськов, М.Я. Блавіцький, Н.В. Габрусєва – Тернопіль: ФОП Паляниця В. А., 2025. – 142 с.

ISBN 978-617-7875-94-8

Збірник містить матеріали V Міжнародної наукової конференції «ВОЄННІ КОНФЛІКТИ ТА ТЕХНОГЕННІ КАТАСТРОФИ: історичні та психологічні наслідки» Конференція проведена Тернопільським національним технічним університетом імені І. Пулюя 15-16 квітня 2025 р.. Основне проблемне поле конференції: питання психологічної та соціальної реабілітації постраждалих під час воєнних конфліктів; основні напрямки новітніх досліджень у мінімізації наслідків воєнних конфліктів та техногенних катастроф; шляхи міжнародного співробітництва у подоланні екологічних, економічних, психологічних, соціальних проблем, пов'язаних з воєнними конфліктами та техногенними катастрофами тощо.

Всі права захищені. Жодна з доповідей цього видання не може бути повністю чи частково відтворена або розмножена електронним, механічним, фото- чи будь-яким іншим способом без попереднього письмового погодження з програмним комітетом конференції. Всі доповіді відтворено з дозволу їх авторів. Видавець не несе відповідальності за будь-який збиток, заподіяний особам чи власності внаслідок некоректності наданої в збірнику інформації або при використанні будь-яких методів, виробів чи ідей, які описано в поданих авторами доповідях.

ISBN 978-617-7875-94-8

Матеріали публікуються в авторській редакції та відображають точку зору авторів, яка може не збігатися з позицією редколегії

**ІНФОРМАЦІЙНА ДІЯЛЬНІСТЬ ЯК ІНСТРУМЕНТ ПРОТИДІЇ ЗЛОЧИНАМ РОСІЇ ПРОТИ
УКРАЇНСЬКИХ ДІТЕЙ**

САВІНА І.О., КАНД. ПЕД. Н......69

Навчально-науковий інституту воєнної історії, Національний університет оборони України, Україна

ЖУКОВСЬКИЙ А.

Тернопільський національний технічний університет імені Івана Пулюя, Україна

ГІБРИДНІ ВІЙНИ ЯК ФЕНОМЕН СУЧАСНИХ ЗБРОЙНИХ КОНФЛІКТІВ

ФЕДОРІЄНКО В.А., КАНД. ТЕХН. Н......70

Національний університет оборони України, Україна

**ДЕКОНСТРУКЦІЯ РОСІЙСЬКОГО НАРАТИВУ «ЯДЕРНОГО ШАНТАЖУ»: АНАЛІЗ ІНФОРМАЦІЙНОЇ
ВІЙНИ ПРОТИ УКРАЇНИ НА ОСНОВІ ДАНИХ**

ЧУЙКО Г.В., КАНД. ФІЛОЛ. Н., ДОЦ.; ЧАПЛАК Я.В., КАНД. ПСИХОЛ. Н., ДОЦ......73

Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича, Україна

МЕНТАЛІТЕТ КРАБА ТА ЙМОВІРНІ ПРИЧИНИ ЙОГО ПРОЯВУ

**СЕКЦІЯ 4. ОСМИСЛЕННЯ ФЕНОМЕНУ ВІЙНИ: КОГНІТИВНИЙ, ФІЛОСОФСЬКИЙ ТА
СОЦІАЛЬНИЙ ВИМІРИ** 75

**ГЕРМАН О., КАНД. ІСТОР.Н., ПРОФ., ЗАСЛУЖЕНИЙ ДІЯЧ МИСТЕЦТВ УКРАЇНИ, ЧЛЕН НАЦІОНАЛЬНОЇ СПІЛКИ
ПИСЬМЕННИКІВ УКРАЇНИ**.....75

Тернопільський національний технічний університет імені Івана Пулюя, Україна

ЦИВІЛІЗАЦІЯ НА ПЕРЕХРЕСТІ ЧАСУ

ГРУЦЬ Г. М., КАНД. ПЕД. Н., ДОЦ......77

Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка, Україна

ФІЛОСОФІЯ КУЛЬТУРИ ВОЄННОГО ЧАСУ: МИСТЕЦТВО НА МЕЖІ БУТТЯ

**СЕКЦІЯ 5. ВПЛИВ ВОЄННИХ КОНФЛІКТІВ ТА ТЕХНОГЕННИХ КАТАСТРОФ НА БЕЗПЕКУ
ЖИТТЄДІЯЛЬНОСТІ, ЛОКАЛЬНІ ТА ГЛОБАЛЬНІ ЕКОСИСТЕМИ**..... 80

FEDAK S. A., PHD (PHILOL.), ASSOC. PROF.; DZYDZHORA L. A., SENIOR LECTURER80

Ternopil Ivan Puluj National Technical University, Ukraine

**WAR AND CLIMATE CHANGE: HOW MILITARY CONFLICTS CONTRIBUTE TO THE DETERIORATION OF
GLOBAL ENVIRONMENTAL PROBLEMS IN UKRAINE**

**ГАВРИШОК Б., КАНД. ГЕОГР. Н., ДОЦ.; ГАВРИШОК О., ЗДОБУВАЧ ТРЕТЬОГО (ОСВІТНЬО-НАУКОВОГО) РІВНЯ ВИЩОЇ
ОСВІТИ**83

Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка, Україна

БЕЛІГЕРАТИВНІ ЛАНДШАФТИ ТЕРНОПІЛЬСЬКОЇ ОБЛАСТІ ЯК РЕСУРС РОЗВИТКУ ТУРИЗМУ

ГОРБАТЮК Р.М., Д. ПЕД. Н., ПРОФ......85

Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка, Україна

ВАНКЕВИЧ Я.С.

Тернопільський національний технічний університет імені Івана Пулюя, Україна

**ВПЛИВ ВОЄННИХ КОНФЛІКТІВ ТА ТЕХНОГЕННИХ КАТАСТРОФ НА БЕЗПЕКУ ЖИТТЄДІЯЛЬНОСТІ,
ЛОКАЛЬНІ ТА ГЛОБАЛЬНІ ЕКОСИСТЕМИ**

**ГУРИК О., КАНД. ТЕХН. Н., ДОЦ.; ОКПНИЙ І., КАНД. ТЕХН. Н.; СЕНЧИШИН В., КАНД. ТЕХН. Н., ДОЦ.;
МАРИНЕНКО С., КАНД. ТЕХН. Н., ДОЦ.; КОРОЛЬ О.**.....87

Тернопільський національний технічний університет імені Івана Пулюя, Україна

ВПЛИВ ВОЄННОЇ АГРЕСІЇ РОСІЇ НА ЕКОСИСТЕМУ ТА БЕЗПЕКУ ЖИТТЄДІЯЛЬНОСТІ

КЛОЧКО А., Д. ЮРИД. Н., ПРОФ......89

Харківський національний університет внутрішніх справ, Україна

БОРИСОВА Л., КАНД. ЮРИД. Н., ДОЦ.

Національний університет цивільного захисту України, Україна

НІКІТІНА Л., КАНД. ТЕХН. Н., ДОЦ.

Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут», Україна

СПІВПРАЦЯ МІЖ УКРАЇНОЮ ТА МЕХАНІЗМОМ ЦИВІЛЬНОГО ЗАХИСТУ ЄС

ЛУК'ЯНИХІНА О.А. КАНД. ЕКОН. Н., ДОЦ.; КОВАЛЕНКО Є.Д......91

Сумська філія Харківського національного університету внутрішніх справ, Україна

ВПЛИВ ВІЙСЬКОВОЇ АГРЕСІЇ НА НАВКОЛИШНЄ ПРИРОДНЕ СЕРЕДОВИЩЕ УКРАЇНИ

Штучний інтелект на порозі як рекламований шлях до людської довершеності. А чи до людської? Чи не є це наростанням інтелектуального лінивства, коли не то що читати лінь, а й думати. Оцифрувати життя, це вихолостити з нього світлоту закоханості та підмінити штучним імітуванням любові. Оцифрована любов чи мотивоване партнерство, що очікує нас? Якщо ШІ витісняє чи підмінює творчість, тоді це вже не партнерство, а підміна розумової праці бізнес-проектами.

ШІ починає змінювати освіту, чи змінювати світ людських зацікавлень? Фантасти пророкували появу нового покоління людей, для яких слово цивілізація давно вмерло і забуте поняття. Невже вони мали рацію? Що очікує планету після пагубної війни, у якій гинуть мільйони людей, розриваються уставлені норми і кордони поміж народами, руйняється економічні закони і починається планетарний перерозподіл між окремими наддержавами.

Усе має час початку і завершення. Наша розмова теж. Усім невдовзі потрібно відновлювати країну, зводити з руїн. Нам потрібні освічені інженери, будівельники, транспортники. Пора перестати брехати самим собі, що у вищій школі все гаразд, топити викладачів у нікому не потрібних паперових багнах, дати свободу творчому розкриттю педагогічного таланту. Студенти повинні відчувати бажання вчитися в того чи іншого викладача. Не ганятися одні за кредитами, інші за балами, треті за рейтингом, четверті за порожнім баластом в групах. Пригадайте казку братів Грімм про голого короля – нічого не нагадує?

І на завершення. Прудкий коловорот подій набирає стрімкого розгону. Те, що колись потребувало для здійснення сотні тисяч чи сотні літ тепер звершується за дні чи години. Темпи надзвичайно високі. Куди ми поспішаємо? Чи не затоптуємо в бігові з минулого до майбутнього сьогоднішнього? Може час зупинитися, оглянутися на затоптане, побачити барви небес, відчутти молитву серця, подякувати Творцві за дароване нам і берегти його для майбутніх поколінь? Як гадаєте?

УДК 316.422.44:172

Груць Г. М., канд. пед. н., доц.

Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка, Україна

ФІЛОСОФІЯ КУЛЬТУРИ ВОЄННОГО ЧАСУ: МИСТЕЦТВО НА МЕЖІ БУТТЯ

Анотація. У статті розглянуто філософський вимір культури воєнного часу як простору не лише опору, а й творення нових сенсів буття. Акцентовано увагу на тому, що війна є викликом не лише для фізичного існування, а й для ціннісного ядра суспільства. Через культуру в умовах війни осмислюються межі людяності, витворюється нова етика відповідальності, трансформується розуміння свободи, гідності, ідентичності.

Ключові слова: культура, філософія культури, філософія культури воєнного часу.

Hruts H., PhD (Ped.), Assoc. Prof.

Ternopil Volodymyr Hnatyuk National Pedagogical University

PHILOSOPHY OF WARTIME CULTURE: BETWEEN SURVIVAL AND SELF-CREATION

Abstract. The article examines the philosophical dimension of wartime culture as a space not only of resistance, but also of the creation of new meanings of existence. The emphasis is on the fact that war is a challenge not only to physical existence, but also to the core values of society. Through culture, in conditions of war, the limits of humanity are understood, a new ethic of responsibility is created, and the understanding of freedom, dignity, and identity is transformed.

Keywords: culture, philosophy of culture, philosophy of wartime culture.

Культура у воєнний час перестає бути лише фоновим явищем і стає активним учасником історичного процесу. У ситуації екзистенційної загрози вона виконує роль внутрішнього тилу

нації – мобілізуючи пам'ять, зміцнюючи фундамент національної ідентичності, формуючи овиди спільної мети. Як зауважує Поль Рікер, «пам'ять – це не тільки джерело історії, але й основа дії» [2]. Власне, йдеться про те, що колективна пам'ять присвоює привілей на творення більш «правдивої» правди, аніж історична, оскільки вона спирається на правду пережитого досвіду, на правду спогадів про біль і страждання, про репресії, катування, приниження, тортури, мордування.

Український досвід повномасштабної війни продемонстрував: культура не лише зберігає спадщину, передає соціальний досвід від покоління до покоління, а й ініціює культуротворчі процеси – вона окреслює рамки сенсу, коли все довкола втрачає впорядкованість, злагодженість. Слово, пісня, символ, образ – стають надпотужною зброєю, не менш важливою й дієвою за матеріальну. Адже війна з росією – це не лише війна за території, а й за культурну й мовну ідентичність. З перших днів повномасштабного вторгнення українська мова стала маркером спротиву, внутрішньої свободи й приналежності до певної спільноти. Вона – не тільки «про патріотизм», вона – про вибір бути собою.

Після 24 лютого 2022 року багато українців свідомо перейшли на українську мову – навіть ті, хто все життя говорив російською. Цей крок став не лише етичним, а й екзистенційним – жестом на межі: «Я не хочу, щоб моїм голосом говорив ворог».

Українська мова почала асоціюватися не з адміністративною вимогою чи національною прикметою, а з особистою гідністю. Це був перехід від інерції – до усвідомлення. Війна відкрила для багатьох просту істину: мовою також воюють. Нині мова стає універсальною мовою єдності: її чують у бліндажах і волонтерських центрах, на блокпостах і в лікарнях, у культурних просторах і в соцмережах. Вона – не лише з фронту, а й з тилу; не лише із села, а й із мегаполіса. Навіть ті, хто ще вагається, відчувають на собі її імпульс. Війна загострила потребу в слові, яке не бреше, не згладжує, а промовляє правду. І саме українською звучать сьогодні найщиріші тексти, пісні, свідчення. Бо це – мова болю і надії водночас.

Це засвідчує, що воєнний час стає своєрідним фільтром цінностей. Філософія культури воєнного часу дає змогу побачити, які цінності витримують перевірку трагедією, а які виявляються декоративними. Війна відсікає надлишкове, залишаючи лише екзистенційно необхідне. Цей стан можна охарактеризувати як онтологічну оголеність – коли культурні форми втрачають ритуальний блиск і постають у своїй первісній функції: зв'язку, сенсу, співпричетності, співдії.

Ганна Арендт писала: «Кожна людина здатна до зла, але культура – це спосіб навчитися діяти добром» [1]. В умовах війни, коли зло набуває системної форми, культура – чи не єдиний спосіб відстояти людське в людині. Тому творення культури здійснюється під знаком особливої відповідальності.

У воєнний час постає новий тип митця – не просто пасивного спостерігача, а безпосереднього учасника подій, свідка, активного борця, Воїна світла. Культура набуває відповідальності – не лише перед сучасниками, а й перед історією. Як зазначав Альбер Камю, «бути людиною – це бути відповідальним». І ця відповідальність у часи війни стає категорією культури: кожен акт пам'яті, кожен задокументований біль, кожне сказане слово мають непроминяльне значення.

Письменники, художники, філософи, історики, фотографи, актори, музиканти, барди – стають ретрансляторами досвіду життя на межі, носіями колективного голосу. Їхній обов'язок – не допустити безмовності.

Символом такої відповідальності й жертвової участі стали поети, митці та медійники, які загинули, захищаючи Україну. Від початку повномасштабного російського вторгнення загинули 186 українських митців і 102 медійники. Ось лише кілька імен.

Гліб Бабіч – поет, автор гімну коломийської 10-ї гірсько-штурмової бригади, командир взводу. Автор понад 500 віршів, частина з яких покладені на музику. 2021 року світ побачила поетична збірка Бабіча «Вірші та пісні». Пройшов п'ять років війни та шість бойових ротацій.

Володимирович Вакуленко (відомий як Володимир Вакуленко-К.) – український літературний діяч, контролітератор, письменник, поет, перекладач – народився 1 липня 1972 року на Харківщині.

У березні 2022 року російські військові викрали його разом з сином із будинку в Капітолівці біля Ізюму. Його сина згодом відпустили, а самого Володимира не вдалося знайти навіть після того, як у вересні Збройні сили України звільнили Харківську область. Хоча рідні та друзі побоювалися, що Володимира вбили. Лише 28 листопада 2022 року експертиза ДНК підтвердила смерть письменника.

2023 року вийшла книга В. Вакуленка «Я перетворююсь... Щоденник окупації. Вибрані вірші». Цей щоденник – болючі й правдиві записи, які вів письменник від початку повномасштабного вторгнення і під час окупації Ізюма та його рідного села Капітолівки на Харківщині. Аж до викрадення рашистами, неминучість якого усвідомлював, як і те, що в нього мало шансів вижити – бо українець, бо волонтер і активіст, бо має гідність. За день до викрадення Володимир приховав щоденник під вишнею на своєму подвір'ї, заповівши батькові: «Коли наші прийдуть – віддаси».

До книжки увійшли тексти щоденника окупації, вибрана поезія Володимира Вакуленка-К. для дітей і дорослих, а також історії друзів, колег та очевидців, які занурюють у хроніку перших місяців повномасштабної війни росії проти України.

Вікторія Амеліна – письменниця, членкиня Українського ПЕН та документаторка воєнних злочинів в організації Truth Hounds. Померла 1 липня 2023 року в лікарні Мечникова у Дніпрі через важке поранення, спричинене ракетним ударом російських окупантів по ресторану в Краматорську 27 червня 2023 року. Того дня Вікторія перебувала в місті разом із делегацією колумбійських журналістів та письменників.

Артем Довгополий родом із Конотопа на Сумщині. Після навчання в університеті служив у Державній прикордонній службі України. І хоч 13 лютого в Довгополого закінчився контракт, він уже 1 березня повернувся до армії, щоб захищати Україну від російських загарбників. Робив це у складі 58-ї окремої мотопіхотної бригади імені гетьмана Івана Виговського. Був заступником командира взводу. В одному з віршів Артем писав:

«Повернуся на землю коником,

Бо колись був неспинним вершником...»

Ці рядки молодого автора романтичні, легкі й водночас – по-філософськи глибокі. Його вірші увійшли до колективних збірок, а власної видати так і не встиг. Артем Довгополий загинув 4 серпня 2022 року в бою біля Бахмута на Донеччині.

Максим Кривцов (позивний «Далі») – поет, фотограф, воїн, автор збірки «Вірші з бійниці», яка була визнана однією з найкращих українських книжок 2023 року за версією українського ПЕН. За два дні до своєї загибелі Максим Кривцов опублікував у соцмережах новий вірш, який навічно пов'язав його ім'я з фіалками.

Моя голова котиться від посадки до посадки

як перекотиполе

чи м'яч

мої руки відірвані

проростуть фіалками навесні

мої ноги

розтягнуть собаки та коти

моя кров

вифарбує світ у новий червоний

Pantone людська кров

мої кістки

втягнуться в землю

утворять каркас

мій прострелений автомат

заржавіє
бідненький
мої зміні речі та екіпу
передадуть новобранцям
та скоріше б уже весна
щоб нарешті
розквітнути
фіалкою...

Це лише кілька імен із новітнього «Розстріляного Відродження». Постаті митців перетворилися на культурні архетипи сучасності – символи того, що слово й учинок можуть бути неподільними.

Варто також зауважити, що філософія культури воєнного часу виступає як проєкт майбутнього.

Попри трагічний характер війни, її культурний вимір має проєктивну силу. Культура не тільки фіксує теперішнє, вона уявляє і формує майбутнє. Війна може породити не тільки руйнацію, а й відродження – з новими сенсами, з оновленим баченням себе у світі.

На цьому наголошує й Мішель Фуко, коли стверджує: «Суб'єкт твориться в акті спротиву» [3]. У цьому контексті філософія культури воєнного часу – це філософія становлення нового суб'єкта, здатного не тільки вистояти, але й творити.

Отже, філософія культури воєнного часу – це не про естетику чи збереження форм, а про етику виживання, правду свідчення, силу пам'яті й відповідальність перед майбутнім. Це намагання витворити сенс там, де панує абсурд. Культура в умовах війни – не втеча, а інструмент внутрішнього спротиву й самотворення. І пам'ять про тих, хто говорив від імені нації до свого останнього подиху, – це вже не лише естетика чи мораль, а метафізика нашої сучасності.

Джерела та література

1. Арендт Г. Становище людини.
2. https://shron1.chtyvo.org.ua/Arendt_Hanna/Stanovysche_liudyny.pdf
3. Пікер П. Сам як інший / Пер із фр. К.: Дух і літера, 2002. 458 с.
4. Фуко Мішель. Наглядати й карати. Народження в'язниці. В-во: Клубук. 2023. 452 с.

Секція 5. ВПЛИВ ВОЄННИХ КОНФЛІКТІВ ТА ТЕХНОГЕННИХ КАТАСТРОФ НА БЕЗПЕКУ ЖИТТЄДІЯЛЬНОСТІ, ЛОКАЛЬНІ ТА ГЛОБАЛЬНІ ЕКОСИСТЕМИ

UDC 327.5

Fedak S. A., PhD (Philol.), Assoc. Prof.; Dzydzhora L. A., Senior Lecturer

Ternopil Ivan Puluj National Technical University, Ukraine

WAR AND CLIMATE CHANGE: HOW MILITARY CONFLICTS CONTRIBUTE TO THE DETERIORATION OF GLOBAL ENVIRONMENTAL PROBLEMS IN UKRAINE

Abstract: Military conflicts, like the ongoing war in Ukraine, have a significant and often devastating impact on the environment, exacerbating global climate change and other environmental problems. The problems how military conflicts contribute to environmental deterioration are considered in this paper. Such problems as destruction of ecosystems, air pollution, damage to infrastructure, displacement of people, long-term environmental damage are analyzed in this paper. It is determined that the war in Ukraine, like other military conflicts, worsens global environmental problems, contributing to climate change and long-lasting ecological damage. The impacts are both immediate and long-term, highlighting the importance of considering environmental protection in conflict resolution and military strategies.